

Současná situace v Německu jako krize multikulturalismu?

MARTIN KLAPETEK

Katedra filosofie a religionistiky Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Contemporary Germany has experienced several major debates that illuminate, in their effects, the future direction of this country. This can certainly include a debate about the restriction of specific forms of multiculturalism that returns in certain waves with respect to current events. Specifically in Germany, leaders of political, social or religious groups, in addition to Federal Chancellor Angela Merkel, former Federal President Christian Wulff, former member of the Federal Bank Thilo Sarrazin, or Mayor of Berlin's Neukölln Heinz Buschkowsky, have joined this discussion on numerous local levels. With regard to the historical development of migration flows of the second half of the 20th century that have changed the face of the German society, the key points of these debates also include the successes and problems associated with the integration of Muslims mostly of Turkish origin. The current situation in Germany is not an example of a "crisis of multiculturalism". It is one of the European examples of problems with discussions, definitions and applying the "social integration".

Key words: Integration, assimilation, multiculturalism, Islam, Germany, the Turks

Úvod

V Německu můžeme vysledovat několik všeobecných rozprav, které si z různých úhlů pohledu všímají současné komplikované společenské situace. Zároveň však tyto debaty ve svých dílčích závěrech již často ukazují na možné směry budoucího směřování této země. V prvé řadě jsou to různorodé finanční kauzy, které se beze sporu týkají celoevropských (či dokonce globálních) ekonomických problémů. Vedle toho se setkáváme i s vnitropolitickými diskuzemi, které se z různých směrů dotýkají témat souvisejících s všeobecnou shodou ohledně budoucí podoby německé společnosti. Sem lze jistě zařadit i debatu týkající se limitů konkrétních forem multikulturalismu, která se

obvykle s ohledem na aktuální dění navrácí v určitých vlnách.¹ Jedním z důležitých vrcholů této pomyslné sinusoidy byl jistě rok 2010, od té doby se však široce pojímaná problematika soužití rozdílných kultur pravidelně objevuje na stránkách novin a v televizních diskuzích. Vedle spolkové kancléřky Angely Merkelové, bývalého spolkového prezidenta Christiana Wulffa² nebo bývalého člena představenstva Spolkové banky Thila Sarrazina se k této debatě na mnoha lokálních úrovních připojili i další představitelé politických, společenských či náboženských skupin. V poslední době je pak na předním postu tohoto dlouhého seznamu různorodých osobností starosta berlínské čtvrti Neukölln Heinz Buschkowsky.

1 V českém prostředí byla podobná „vlna“ v roce 2005 spojena mimo jiné s prvním vydáním knihy Giovanniho Sartoriho *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci* (Barša, 2011: 83-87).

2 Jednalo se o dlouho a bouřlivě diskutovaný projev při příležitosti 20. výročí znovusjednocení Německa, ve kterém prezident prohlásil, že islám je součástí Německa.

Multi-kulti v Německu „naprosto selhalo“

Angela Merkelová v nedávné době několikrát poukázala na to, že snahy o soužití v multikulturní společnosti u našich západních sousedů selhaly. Podle jejího názoru se neosvědčila strategie, že se lidem z různého kulturního prostředí umožnilo žít vedle sebe, aniž se integrovali. Kancléřka ve svém příspěvku (nejen do vnitrostranické diskuze) na sjezdu *Junge Union Deutschlands* v braniborské Postupimi zmínila proměnu skladby německé společnosti a to i s ohledem na vysokou porodnost v rodinách imigrantů. Ve svém projevu připustila, že její země na začátku šedesátých let 20. století sama zvala zahraniční dělníky, aby se podíleli na ekonomickém rozvoji (Klapetek, 2011: 35-41). Ukázala na to, že tito lidé jsou stále součástí společnosti, i když si mnozí Němci dlouhou dobu nechtěli tuto skutečnost vůbec připustit. Přesto „multikulturní přístup, kdy si říkáme, že prostě žijeme šťastně vedle sebe, tak tento přístup naprosto selhal“ (Jura, 2012: 108). Angela Merkelová připustila, že se v minulosti od imigrantů žádalo velmi málo, a zdůraznila, že by se měli naučit německy, aby mohli chodit do školy a měli potom možnost uplatnit se na pracovním trhu (Tiemann, 2004: 37-45, 49-52).³ Na první pohled se to může jevit od pravicové političky logické. Neboť již tehdy některé vlivné skupiny uvnitř *Christlich Demokratische Union Deutschlands* (CDU) od své předsedkyně požadovaly, aby zaujala tvrdší postoj k imigrantům, kteří neprojevují ochotu adaptovat se v německé společnosti. Tímto výrokem snad Angela Merkelová chtěla uspokojit svoje kritiky, ale na druhou stranu přece nemohla v projevu na sjezdu Mladých křesťanských demokratů souznět s některými myšlenkami, které jsou na první pohled bližší politice *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* (SPD), ale především *Bündnis 90/Die Grünen*.⁴

Výše nastíněný obecný „černobílý“ pohled je však zavádějící, což dokazují výroky bývalého člena SPD Thila Sarrazina. Podle jeho všeobecně diskutovaných názorů, díky určitým procesům uvnitř struktury jednotlivých generací přistěhovalců (v tomto případě především tureckého či arabského původu) dochází k postupnému poklesu průměrné inteligence populace (Sarrazin, 2010: 49-39). Tato myšlenka se objevuje

v mnoha textech i jednotlivých vystoupeních a je obvykle doprovázena výsledky jeho dlouhodobého zájmu o téma přistěhovalectví či života za přispění sociálních dávek. Tyto názory mnozí němečtí politici přímo odsoudili, přesto autor měl a stále má mezi veřejností celou řadu různorodých příznivců. Poukazuje se zde na proměnu německé společnosti přílivem imigrantů, kteří v mnoha případech využívají/zneužívají sociální příspěvky ve vysoké míře. Podobně jako výše v projevu kancléřky Merkelové se i zde objevují obavy o změnu základních kulturních charakteristik v návaznosti na vysokou porodnost v těchto komunitách. Kniha Thila Sarrazina vyšla v originále v roce 2010 a v češtině pak o rok později překlad dvanáctého vydání pod názvem *Německo páchá sebevraždu* v prestižním nakladatelství Akademie věd České republiky Academia, v její edici XXI. století. Po určitou dobu se autorovo jméno stalo pro mnohé symbolem tzv. „vyřčené pravdy“ bez příkras „politické korektnosti“ a to nejen v Německu. Stačí si přečíst poměrně nevyváženou předsádku českého vydání a je jasné, v jak vyhraněném názorovém prostředí se nezaújatý čtenář ocitne. V Německu kniha vyvolala bouřlivou debatu, kterou ze svého úhlu pohledu vystihuje sborník Sarrazin: *Eine deutsche Debatte*, vydaný v roce 2010 v nakladatelství Piper berlínskou *Deutschlandstiftung Integration*. Pokud překročíme hranice tohoto německého příkladu, najdeme ve stejné řadě knihu Iana Burumy *Vražda v Amsterdamu*, kterou v českém překladu v roce 2010 vydalo již zmíněné nakladatelství Academia. Dílo se v roce 2012 dočkalo české odezvy v diskuzním sborníku *Meze smířlivosti*, vydaném brněnským Centrem pro studium demokracie a kultury, který vznikl za účasti poměrně širokého spektra přispěvovatelů od filosofa Jana Sokola až po exmuslima a publicistu Lukáše Lhořana.

Multikulturalismus jako jeden z pojmů širší diskuze

V široké debatě se tedy hledá východisko z této komplikované situace. Stále však zůstává otázkou, zda se tu řeší vlastně „multikulturalismus“ jako takový, nebo se spíše jedná o problematiku „multikulturní společnosti“ a s tím mnohdy spojený „multikulturní konflikt“.⁵ V poslední době se v této jazykové oblasti pro-

3 Souhlasím s tím, že tento moment nelze chápat jako samospasitelný. Jeho zastánci by se v důsledcích dopustili stejného omylu, jako ti, kteří se domnívali, že pouhé udělení občanství (naturalizace) je pro integraci dostačující (Sartori, 2011: 73, 77). V širší debatě, co je to vlastně „dobrá integrace“, lze říci, že „mluvit německy není integrace, ale je to pro ni pouze prvním předpokladem“ (Löffler, 2011a: 57). Přesto hraje politika státního občanství jako forma integrační politiky velice důležitou roli (Baršová, Barša, 2005: 128-132).

4 K tomuto např. *Roadmap zur Gleichstellung und rechtlichen Integration des Islam. Fraktionsbeschluss vom 26. 6. 2012*. online]. Berlin: Bündnis 90/Die Grünen Bundestagsfraktion. Posl. úpravy 5. 7. 2012 cit. 2. 2. 2013]. Dostupné na: <http://www.gruene-bundestag.de/fileadmin/media/gruenebundestag_de/fraktion/beschluesse/Islam.pdf>.

5 Obecně k tomuto viz Roman Křištof, *Současná reflexe ideje multikulturalismu v Česku*. online]. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, © 2010 cit. 5. 2. 2013]. Dostupné na: <http://www.multikulti.sk/ine/soucasna_reflexe_ideje_multikulturalismu_v_cesku.html>. K německé realitě a problematice zaměňování „multikulturalismu“ a „multikulturality“ (Löffler, 2011a: 61).

sadil jiný bestseller a opět autor spojený s SPD. Heinz Buschkowsky je od roku 2001 již počtvrté starostou berlínské čtvrti Neukölln a jedná se o jeho⁶ knihu *Neukölln ist überall*. Opět je to dílo kontroverzní, vyvolávající diskuzi různé kvality a na rozdílných politických a společenských úrovních. Heinz Buschkowsky již od roku 2004 tvrdí, že multikulturalismus selhal a považuje jej za „zkrachovalou romantiku“. Společně s jinými diskutujícími mezi rizikové faktory podporující rozvoj kriminálního jednání v prostředí přistěhovaleckých komunit⁷ řadí mimo jiné zkušenost s násilím a s tímto související výchovu dětí v machistické kultuře; nekvalitní vzdělávání, které mnohdy není akceptováno jako klíčová hodnota; dále dlouhotrvající nedostatek finančních prostředků a v neposlední řadě vzrůstající důraz na náboženství, kdy v tomto případě většinou pozornost směřuje na islám (Buschkowsky, 2012: 97-113, 270-273). Podle Heinze Buschkowského je tedy problémem kriminalita a nezaměstnanost mládeže, ale vedle toho i nucené sňatky a tzv. vraždy ze cti (Tiemann, 2004: 101-103). Klíčem k úspěchu je podle starosty mimo jiné i kvalitní vzdělání, povinná předškolní výchova, volnočasové aktivity organizované školskými zařízeními a zapojení rodin přistěhovalců díky nízkoprahovému projektu tzv. matek městské čtvrti. V rámci něho několik stovek žen napomáhá ve svém nejbližším okolí začlenit celé rodiny a hlavně děti do městem financovaných vzdělávacích a sociálních programů (Buschkowsky, 2012: 378-382). Za svoje názory na integrační a sociální politiku byl Heinz Buschkowsky několikrát kritizován svými spoluobčaníky. Například významný berlínský politik Thomas Kleineidam dlouhodobě kritizuje navrhovaný represivní přístup, neboť nechce z integračního problému udělat problém kriminální. Na druhou stranu je důležité podotknout, že Heinz Buschkowsky se několikrát vymezil vůči Thilo Sarrazinovi s ohledem na jeho rozdílné názory na řešení této problematické situace (Buschkowsky, 2012: 138-153).

Poslední bod Buschkowského analýzy rizikových

faktorů pro kriminalitu v komunitách přistěhovalců je i pro religionisty jistě velice zajímavý. Dostáváme se tímto k určitému okruhu témat, který si všímá role náboženství například při kulturním konfliktu. Neboť podle Bertholda Löfflera, který působí na *Hochschule Ravensburg-Weingarten*, „multikulturní imigrační společnosti⁸ jsou vyloženě konfliktními společnostmi.⁹ Přesto také konfliktní společnost potřebuje minimum soudržnosti, pokud nechtějí být zničeny v etnických a sociálních konfliktech. Klíčovou otázkou pro multikulturalismus je, jakým způsobem může být taková soudržnost vytvořena. Společnost bez kulturního hodnotového konsenzu má jen velmi omezené možnosti pro integraci. Společné konzumní zájmy nevytvářejí dlouho pocit sounáležitosti. Dobře fungující sociální stát a silná ekonomika skutečně mohou sociální konflikty mírnit, ale nemohou vytvořit společenský konsenzus. Náboženství může být silným faktorem integrace, pokud všichni patří k jednomu náboženství“ (Löffler, 2001a: 59-60). Podle tohoto autora ani právo nemůže být základním motorem integrace, neboť i Ústava je kulturně podmíněná. Ukazuje to na příkladu v současnosti tolik diskutované obrázky chlapců. K tomuto se váže ústavní článek 2 o právu na rozvoj, život a fyzickou integritu a článek 4 o svobodě vyznání.

Lze souhlasit s výše citovaným autorem, že je tedy tímto jediným pojítkem „kultura“?¹⁰ Pak ale zůstává otázkou, zda jediným řešením multikulturní reality (nejen v protikladu s ideologií multikulturalismu) je tlak na asimilaci. Přes negativní konotace, které jsou s asimilací některými oponenty spojovány, má tento model pro své (mnohdy velice urputné) zastánce jednu výhodu. Relativně kulturně homogenní společnost je podle nich méně konfliktní, politicky stabilnější, demokratičtější, je ve větší míře rovnostářská a sociálně spravedlivá. Cílem asimilace je tedy společná kultura autochtonní a alochtonní populace. Tohoto cíle je pak dosaženo, když přichází přijmou místní kulturu. Posílí se tím jedna dominantní identita na úkor ostatních partikulárních identit. Obvykle se to ukazuje na určitém

6 Stále zůstává otázkou různých debat, do jaké míry je to jeho dílo a kolik z celé práce na 400 stránkovém díle odvedli jeho zaměstnanci.

7 Mnohdy se v diskuzích pomýlí, že podobné problémy nejsou typické pouze pro nově příchozí z různě definovaným kulturním pozadím (náboženství, etnicita apod.) a teprve v nedávné době v novém prostředí pevněji strukturované komunity. Týká se to mnohdy osob, které se již v Německu narodily a vyrostly zde jako druhá či třetí generace. V tomto konkrétním případě se však výše popisovaná charakteristika významnou měrou vztahuje i na nové přistěhovatele.

8 Dlouhou dobu německá politika odmítala připustit možnost, že Německo je přistěhovaleckou zemí („Deutschland ist kein Einwanderungsland“). Realita se však ubírala jiným směrem bez ohledu na vládní prohlášení (Divinsky, 2008: 19; Baršová, Barša, 2005: 122).

9 Podobnou myšlenku jsem obhajoval v diskuzi po svém příspěvku na téma „Islam and Christianity in Switzerland: Dialog or Conflict?“ na mezinárodní vědecké konferenci „Christianity and Islam – dialogue of cultures and civilization“ pořádané ukrajinským ministerstvem školství a Sevastopolskou národní technickou univerzitou 16. - 20. 5. 2011 v Sevastopolu.

10 Sartori podle mého názoru ve stejném duchu říká „akulturací se míní specifický kulturní aspekt asimilace, který se týká především hodnot a jazyka těch, kdo vstupují do odlišné kultury.“ „Která akulturace je tedy nezbytná a prospívá pluralitní komunitě? ... je to přizpůsobení v oblasti západních politicko-sociálních hodnot – tedy v hodnotách individuální svobody, demokratických institucí, sekularizace chápané jako oddělení státu od církve“ (Sartori, 2011:105-106). S těmito myšlenkami mohou jen souhlasit, ale také je následovat otázkou, do jaké míry se k těmto hodnotám hlásí různé sociální skupiny tvořící přijímající evropské společnosti? Jinými slovy mi jde o to, vyhnout pokušení černobílého etnocentrického vnímání kategorií „autonomní“ a „alochtonní“.

Podle T. Sarazzina: Berlínští imigranti neumějí nic jiného než prodávat ovoce a zeleninu. Jeden z běžných tureckých obchodů ve čtvrti Moabit (Nemecko). (foto: Martin Klapetek, 2012)

modelu uspořádání, kdy všichni členové dané společnosti ve veřejné sféře nahradí své etnické a kulturní identity jedinou nadřazenou identitou (Barša, 2011: 40-41, 49-50). Učebnicovým příkladem je zde model francouzského občanství a s tím souvisejícího principu *laïcité*. Historické souvislosti prosazování modelu tzv. „sovětského člověka“ však ukazují, že vytváření podobné nadřazené identity je velice komplikovanou záležitostí (Komárek, 2012: 55). Na druhou stranu drtí většina odpůrců přistěhovalectví do Evropy (nejen ekonomického a nejen z arabských/islámských zemí) má na mysli spíše velice vágním způsobem definovanou „vlastní národní kulturu“ místní většinové populace, kterou nebudou nahrazovat za nějakou nadřazenou identitu například „občana státu, který je součástí Evropské unie“ apod. Jinými slovy řečeno, ať se „oni“ asimilují/připodobňují (Divinský, 2008: 19; Baršová, Barša, 2005: 39). Zůstává tedy otázkou, zda pak mají ti-to odpůrci přistěhovalectví spíše na mysli jazykovou, náboženskou, rodinnou a politickou „akulturaci“ imigrantů (Sartori, 2011: 105-106; Freise, 2012: 106-107). Pro někoho to může být jen hra s definicí pojmů, ale podle mého názoru je to poměrně důležitý předpoklad pro snahu o řešení současné situace a to nejen v Německu.

Současná situace jako výsledek předchozích rozhodnutí

Z pohledu dějin náboženství je pak přirozené, že si všimáme kořenů současné situace. S ohledem na historický vývoj migračních proudů druhé poloviny 20. století, které proměnily tvář německé společnosti, jsou klíčovými body těchto debat úspěchy a problémy spojené s integrací muslimů většinou tureckého původu.¹¹ Existuje řada témat reflektovaných veřejným míněním, médií i akademickou diskuzí, které jsou společné integraci různých etnických skupin (např. nedostatečné jazykové kompetence, nedokončené vzdělání, vysoká nezaměstnanost, zneužívání sociálních dávek, vysoká kriminalita). Mezi témata spojovaná přímo s muslimy v Německu patří obřízka chlapců, rituální porážka zvířat, vliv salafistických skupin mezi muslimy a také na většinovou společnost (např. při kampani distribuce koránu zdarma, extrémističtí kazatelé), tzv. vraždy ze cti, machistická kultura a s tím spojený útlak žen v rodinách, zahalování žen ve veřejném prostoru jakožto výraz náboženské příslušnosti, problémy se smíšenou výukou tělocviku (hlavně se jedná o povinné hodiny plavání; Freise, 2012: 167), přípravy teroristických útoků (např. na americkou vojenskou zá-

11 Při popisu etnické skladby muslimské populace v Německu jsou to i Kurdové, Arabové, Íránci a Bosňáci.

kladnu v Ramstein) a další. Široká debata okolo různorodé problematiky týkající se přítomnosti vyznačů islámu mezi našimi západními sousedy však není jediným tématem. Jen pro dokreslení bych zde upozornil například na zajímavé souvislosti týkající se návratu uprchlíků či vysídlenců německého původu nebo jejich potomků po rozpadu Svazu sovětských socialistických republik zpět do tzv. původní vlasti (Baršová, Barša, 2005: 122-123). I v tomto případě hrají etnicita/kultura a náboženství velice důležitou roli.¹²

Ve druhé polovině 20. století se tedy celá řada obyvatel Německa různými způsoby setkávala s tím, že se jejich společnost musela opět vypořádávat s faktem odlišnosti. V té nejobecnější rovině je to zajisté věc, která je naprosto zásadní pro konstrukci života jedince, nebo vztahů v širším kolektivu. Je to klíč ke specifikaci a vytvoření funkční struktury, která realitu uchopuje a vysvětluje. Z tohoto pohledu se tedy nejedná o nic nového, co by dokonce mělo být chápáno jako nepřirozený zásah do poklidného a sporádaného „běhu dějin“. Tato odlišnost mezi Němci a nově příchozími byla mimo další důležitá kulturní specifika charakterizována i náboženskou příslušností imigrantů, kteří (více méně prakticky) vyznávali většinou sunnitský islám. Zde je potřeba upozornit na jednu důležitou věc. Náboženství, v tomto případě tedy islám, je pouze jednou z důležitých součástí, které vytvářejí identitu Turků žijících v Německu (Topinka, 2010: 121-137; Klapetek, 2011: 9). Při výzkumu jednotlivých generací této populace je důležité mít stále na paměti, jakým způsobem se v kontaktu/kolizi s většinovou společností přetvářela jejich vlastní identita (Renz, Leimgruber, 2005: 31-33; Gerlach, 2006). V neposlední řadě je také velice důležité si všimnout toho, jakým způsobem vnímá okolí Turky žijící v Německu a jak se tato reflexe proměňuje v používání obecných charakteristik této skupiny. Pokud mluvíme o současné situaci, nelze opomenout určitou změnu vnímání imigrantů (je to ale dost zavádějící, mnohdy jsou to již děti ve třetí generaci, které se v této zemi narodily), kdy se potlačuje jejich etnický původ a vyzdvihuje se jejich předpokládána náboženská příslušnost. Nejen v Německu, ale i v dalších evropských zemích se po roce 2001 z Turků, Arabů, Kurdů, Bosňáků či Íránců stali (v lepším případě) bez dalších rozdílů „ti muslimové“ (v horším případě) podezřelí /nepřátelé/ teroristé (Hain, 2006: 87-88; Barša, 2012: 34-39). Je jasné, že tato charakteristika je velice problematičtější a matoucí, je to krok zpět, neboť s díky postupně se prohlubující ne-

důvěře pomíjí jazykovou či etnickou příslušnost konkrétního člověka/skupiny.

Tato odlišnost mezi Němci a nově příchozími nevytvářela jen něco specifického o historických souvislostech a vztazích na kontinentu, což ale s ohledem na trvalou přítomnost muslimů na Balkáně nebo například v Polsku nelze bez povšimnutí pominout (Nalborczyk, 2010: 73-95; Macháček, 2010: 95-104). Dlouhý příběh o muslimech přicházejících do Evropy se může z určitého úhlu pohledu zdát jako postupný a neustálý střet dvou samostatných kompaktních a neměnných jednotek. Představa o kompaktnosti a neměnnosti však není vzdálená ani radikální multikulturalismům, kteří chápou „kulturu“ v podobně charakterizovaném kontextu (Löffler, 2011a: 58). Je to jeden z klíčových argumentů proti ideologii multikulturalismu a jejím použitím jakožto prioritní hodnoty v Evropě (Sartori, 2011: 41, 46-48). Tento názor je velice populární také mezi islamoskeptiky (Barša, 2011: 75-80) napříč evropským kontinentem. Nejde zde o naivistickou představu jednotného postupu „islámu“ řízeného z jediného „spikleneckého“ centra. Podle mne s tím souvisí reakce islamoskeptiků na odkazy některých aktivistických muslimů na příslušnost ke „globálnímu společenství věřících“. Takový „islám“ je svými oponenty spíše než jako náboženství charakterizován jako totalizující ideologie.

Na jedné straně se v tomto obrazu staví „Německo“ jakožto důležitá součást „Evropy“¹³ a na druhou stranu je v protikladu situován „islám“. V posledních letech se při různých příležitostech setkávám s celou řadou diskutujících, kteří často opouštějí svoje jasná stanoviska a rychlá řešení celé otázky imigrace právě díky této skutečnosti. K podobným vyjádřením patří věty typu: všichni přece víme, co to znamená, když se řekne „Německo“ jakožto součást „Evropy“, nebo když se zmíní „islám“. Z etnocentrického úhlu pohledu se nejen v poslední době přidávají i příslušná hodnotící znaménka. Pokaždé je ale vidět, jak je důležitý proces pečlivého vyhodnocení terminologie, která je v diskuzi používána. Evropa přece neznamená esenci výrazu „my“, za kterým se nakonec projeví snaha popsat zákonitosti a představy o tom, jak má správně fungovat realita vnímaná a tak často špatně zvládnutá konkrétním jedincem/mluvčím (Todorov, 2011). Islám zde pak funguje jako zobecněné označení pro něco odlišného, podezřelého a hodného v lepším případě odmítnutí. Horší varianta se pak k obecnější toleranci již nepřiklání. Co nám opět tyto skutečnosti vypovídají o nás

12 K tématu doporučuji publikace Frederika Elwerta, jehož domovským pracovištěm je *Centrum für Religionswissenschaftliche Studien, Ruhr-Universität Bochum*. Zmiňovanou problematiku představil v příspěvku: „From Ethnic Minorities to Religious Minorities. Changes within communities of Ethnic German „Aussiedler““ na konferenci European Association of the Study of Religions v roce 2011 v Budapešti.

13 Pro práci s dlouhodobými trendy lze tuto obecnou rovinu používat. Přesto se domnívám, že v mnoha diskuzích se celková rovina etnocentricky zaměřuje za nerozlišený kompaktní celek, který však neodpovídá realitě multikonfesionální a multietnické Evropy.

samotných a prostředí, ve kterém se pohybujeme s pocitem bezpečí a jistoty? Je daleko jednodušší žít s vědomím existence toho odlišného, možná je těžší žít v prostředí, kde se již tento „jiný“ nachází. Ať tedy přichází podle práva, nebo je jeho přítomnost výslednicí daleko složitějších procesů, než je pouhé rozhodnutí jednotlivce kráčet za něčím tak všeobecným, jako je spokojenost, bezpečí, budoucnost, ekonomické zabezpečení atd.

Že se nejedná o nic jednoduchého, je jistě jasné nejen těm, kteří se danou problematikou blíže zabírají. Díky světu médií a zájmům, které představuje a tužbám, které naplňuje, se dostanou mnohé informace o těchto „odlišných“ k daleko širší části populace. Je to významnější segment, než který původně k podobným informacím měl přístup a také schopnosti, vůli a možnosti s těmito daty nakládat ve snaze o obecné blaho. Zůstává otázkou, zda tedy v tom nepřeborném množství informací o násilných činech (např. vraždy ze cti) a podivných praktikách okrajových skupin, které samy sebe označují za reprezentanty „islámu“, lze nepominout tzv. mlčící většinu (Baršová, Barša, 2005: 197).¹⁴ Jsou to lidé, kteří při bližším vzájemném seznámení nakonec ztrácejí mnohé ze své „odlišnosti“. Ale co je v tomto bodě velice důležité a na co nakonec zapomínají mnozí ti, kteří poukazují na problémy spojené s izolacionismem či segregacionismem a multikulturalismem? (Barša, 2011:10-13) Ten proces je vzájemný, jedná se tedy o oboustrannou integraci. Němci ale v tomto nejsou pouze a výhradně oběti, jak nám mnohdy předkládají senzacechtivá média anebo ti, kteří pykají za předchozí viny a rozhodnutí minulých generací (Divinský, 2008: 19). Berthold Löffler to v případě celé řady Turků, kteří nemají zájem o integraci, vystihl přesně „Turecká komunita v Německu“ je vyhledávaným diskuzním partnerem pro spolkovou vládu. To jim ale nebrání nebojovat za integraci, ale za kulturní autonomii. Jejich cílem je uznání Turků jako národnostní menšiny v Německu“ (Löffler, 2011a: 60; Klapetek, 2011: 66, 67, 89, 118, 120, 131; Baršová, Barša, 2005: 202-203).

Závěr

Problematika multikulturalismu a s tím související religionistický pohled na současný vývoj v Německu

jsou v širších souvislostech významné i pro českou situaci. S ohledem na svou nedávnou minulost je Česká republika specifickou zemí, ve které není vliv různých islámských organizací stále ještě tak patrný, jak je to u našich západních sousedů. Jistě by bylo mylné se domnívat, že budoucí vývoj naší země podléhá víceméně pouze vnitropolitickým rozhodnutím, které se alespoň snaží korespondovat s obecně přijímaným názorem obyvatel státu (v tomto případě s tím souvisí např. otázky přistěhovalectví, zaměstnanosti, bezpečnostních hrozeb apod.). Celá řada prvků závisí na interakci různých činitelů, ale jen při letném pohledu do historie evropských ekonomických a diplomatických vztahů si můžeme povšimnout, že tomu bývalo v minulosti podobně. Z našeho současného úhlu pohledu se nám celý proces jen může zdát z různých důvodů nehybnější a přehlednější. Pochopení principů, podle kterých se v základních příkladech strukturuje veřejný prostor právě v interakci několika odlišných náboženských či sekulárních komunit, se může stát např. příležitostí pro přesnější vystižení budoucího vývoje západní a střední Evropy. I pro religionistiku, sociologii náboženství a politologii se zde nabízí možnost, jak popsat a analyzovat procesy, které v rozdílných kontextech vedly k různým způsobům překonání konkrétní formy „odlišnosti“ (asimilacionismus, izolacionismus, některá z forem multikulturalismu...).

Na obecnější úrovni se lze nakonec navrátit k otázce, která byla vložena do názvu tohoto textu. Lze říci, že tato otázka má stále své významné místo v širších souvislostech při výzkumu muslimských komunit v současné Evropě. Na tomto příkladu lze poukázat na těžkosti, které jsou mnohdy spojeny s definicí „integrace“. Jedná se o dlouhodobý proces hledání jejího přesnějšího významu, obsahu a místa na pomyslné spojnici mezi mnohdy jasně danou představou o „asimilaci“¹⁵ a často velice vágně chápaných „multikulturalismem“ (Löffler, 2011a: 57, 60). Potom lze konstatovat, že současná situace v Německu není příkladem tzv. „krize multikulturalismu“, ale že se jedná o jeden z několika evropských případů problémů s konstruktivní diskuzí, výstižnou definicí, všeobecným přijetím a z toho všeho nakonec plynoucím úspěšným praktickým aplikováním pojmu sociální „integrace“ (Löffler, 2011a).

14 Na problém nevyváženosti české veřejné diskuze o přítomnosti muslimů v Evropě poukázal mimo jiné i sociolog náboženství Dušan Lužný při diskuzích v rámci konference „Duchovní život ve svobodné společnosti. Dvacet let náboženské svobody u nás“ (10. – 11. 3. 2010, Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze).

15 To však ještě obvykle neznamená, že je tento pojem používán všemi diskutujícími stejně.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

Literatúra

- Barša, P. (2011). *Orientálcova vzpoura /a ďalšie texty z let 2003 – 2011/*. Praha: Dokořán.
- Barša, P. (2012). Islám v súčasnej Európe: Krize multikulturalizmu, alebo sekularizmu? In: *Kolektív autorů, Krize v multikulturalizmu, multikulturalismus v krizi*. Ústí nad Orlicí: OFTIS (s. 31-82).
- Baršová, A.; Barša, P. (2005). *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a v Česku*. Brno: Masarykova univerzita.
- Buschkowsky, H. (2012). *Neukölln ist überall*. Berlin: Ullstein.
- Divinský, B. (2008). Integrácia imigrantov: definícia, komponenty a cieľové skupiny. In: Z. Bargerová; B. Divinský (eds.), *Integrácia imigrantov v Slovenskej republike*. Bratislava: IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu (s. 14-21).
- Elwert, F. (2011). *From Ethnic Minorities to Religious Minorities. Changes within communities of Ethnic German „Ausiedler“*. Nepublikovaná prednáška z konferencie „New Movements in Religions. Theories and Trends“, European Association of the Study of Religions, Budapešť, 18.-22. 9. 2011.
- Freise, J. (2012). Kulturní rozmanitost a interkulturní vzdělávání v globální společnosti (na příkladu Německa). In: *Kolektív autorů, Krize v multikulturalizmu, multikulturalismus v krizi*. Ústí nad Orlicí: OFTIS (s. 161-175).
- Gerlach, J. (2006). *Zwischen Pop und Dschihad: muslimische Jugendliche in Deutschland*. Berlin: Ch. Links.
- Hain, R. (2006). Islám ve Švýcarsku. In: *Revue Prostor* 69(70): 87-90.
- Jura, C. (2012). Multiculturalism – A Confusing European Approach. In: *Journal of Politics and Law* 5(2): 108.
- Klapetek, M. (2011). *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Löffler, B. (2011a). Integration zwischen Multikulturalismus und Assimilation. In: *Die Politische Meinung* 56(500-501): 57-62.
- Löffler, B. (2011b). *Integration in Deutschland. Zwischen Assimilation und Multikulturalismus*. Mnichov: Oldenbourg Verlag.
- Macháček, Š. (2010). Mystické řády na Balkáně. Osmanské duchovní dědictví v Evropě na přelomu tisíciletí. In: D. Deák; G. Pirický; M. Slobodník (eds.), *Súčasná podoba súfizmu od Balkánu po Čínu*. Bratislava: Univerzita Komenského (s. 95-104).
- Nalborczyk, A. (2010). Islam w Europie Wschodniej – historia i dzień dzisiejszy. In: P. Szczepański (ed.), *Przegląd Naukowy Disputatio – Tom X Perspektywa Wschodnia*. Gdańsk: Ośrodek Analiz Polityczno-Prawnych (s. 73-95).
- Renz, A.; Leimgruber, S. (2005). *Christen und Muslime*. Mnichov: Kösel Verlag.
- Sarrazin, T. (2010). *Německo páchá sebevraždu: Jak dáváme svou zemi všanc*. Praha: Academia.
- Sartori, G. (2011). *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. Praha: Dokořán.
- Komárek, S. (2012). Civilizace, která se není schopna dále reprodukovat, naznačuje, že jí nestojí za to trvat. In: *Vesmír* 91(1): 55.
- Tellia, B.; Löffler, B. (2013). *Deutschland im Werte-Dilemma. Kann der Islam wirklich zu Europa gehören?* Mnichov: Olzog.
- Tiemann, T. (2004). *Die Integration islamischer Migranten in Deutschland und Frankreich*. Berlin: Wostok.
- Todorov, T. (2001). *Strach z barbarů*. Praha: Paseka.
- Topinka, D. (2010). Etablování muslimů ve veřejném prostoru – kontexty deprivatizace náboženství. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomouensis. Facultas philosophica, Sociologica – Andragogica*: 121-137.

Internetové zdroje

- Roadmap zur Gleichstellung und rechtlichen Integration des Islam. Fraktionsbeschluss vom 26. 6. 2012*. [online]. Berlin: Bündnis 90/Die Grünen Bundestagsfraktion. Posl. úpravy 5. 7. 2012 [cit. 2. 2. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.gruene-bundestag.de/fileadmin/media/gruenebundestag_de/fraktion/beschluesse/Islam.pdf>.
- Roman Krištof, *Současná reflexe ideje multikulturalizmu v Česku* [online]. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, © 2010 [cit. 5. 2. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.multikulti.sk/ine/soucasna_reflexe_ideje_multikulturalizmu_v_cesku.html>.